

Дінтану пәнін оқытудағы инновациялық технологиялар

А.Д. Құрманалиева, филос.ғ.д., профессор,
әл-Фараби ат. ҚазҰУ
Философия және саясаттану факультеті
дінтану және мәдениеттану
кафедрасының меңгерушісі

Д.С.Утебаева,
әл-Фараби ат. ҚазҰУ
Философия және саясаттану факультеті
дінтану және мәдениеттану
кафедрасының аға оқытушысы

Қазақстандағы демократиялық өзгерістер руханилыққа деген жаңа ұстанымды, оның ішінде – діни ұстанымды қалыптастырды. Соңғы жылдардағы діни жаңғыру дінді идеологиялық тұрғыдан зерттеуді, діни ілімдерді талдау және дәстүрлі емес конфессиялардың пайда болу себептерін зерттеуді талап етуде. Қазіргі кезде қазақстандық дінтанушы ғалымдардың алдында діни үдерістер мен құбылыстарды зерттеу, болашақтағы діни жағдайды болжау, дінге қатысты мемлекеттік саясатты талдау, еліміздегі зайырлы және діни өзара қарым-қатынастардың тиімді формаларын анықтау сияқты үлкен міндеттер тұр. Қазіргі заманғы көп қырлы діни жағдай бойынша қауым ішіндегі үдерістерді талдауда, жалпы діншілдікті зерттеу бойынша мемлекеттік саясатты жүзеге асырғанда діни қауымдар мен топтар қызметінің ортақ және ерекше тенденцияларын ескеру қажет. Көп ұлтты Қазақстан территориясында орналасқан конфессионалды мен конфессия аралық, топтық және индивидуалдық, шіркеулік пен сектанттық, дәстүрлі және жаңарған, саяси және күнделікті діншілдіктің сипаты күрделі әрі қарама-қайшы болып келетіні белгілі.

Қазіргі кезеңде елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне енуге қарай батыл қадамдар жасалуда. Білім беру парадигмасы өзгеріп, оқу-тәрбие үдерісіне деген жаңа көзқарас, ерекше қарым-қатынас қалыптасты. Бұл өз кезегінде білім беру саласын заман талабына сай бейімдеп, оқытудың заманауи технологияларын қолдана отырып, жас ұрпақты тәрбиелеу қажеттігін тудырды. Осыған орай білім беру саласы қызметкерлерінің алдына қойылып отырған міндеттердің бірі – оқытудың әдіс тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды меңгеру болып табылады.

Діндер мазмұнындағы сан ғасырлық рухани құндылықтарды білім мен тәлім-тәрбие жүйесіне ендіру, дәстүрлі діндердің ғасырлар бойы жинақтаған тәжірибесін жастарға беру өзекті мәселеге айналды. Осы мәселеге қатысты Н.Ә. Назарбаевтың: «Біз бұқара санасындағы діншілдіктің артуына әзір болуымыз керек, онда тұрған қатерлі ештеңе жоқ. Жалпы дін өздігінен

өнегелі ақиқаттан бөтен ештеңе үйретпейді. Жалғыз-ақ, бізге қауіп төндіретіні: діни біліміміздің деңгейі онша жоғары болмай отырғаны» [1], - деген әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының II съезінде сөйлеген сөзі, бүгінгі таңда айрықша теориялық-әдіснамалық мағынаға ие және дінтану пәнін оқытудың өзектілігін айқындай түседі. Сол себепті бүгінгі таңда инновациялық технологияларды қолдану, заман талабына сай, уақыт сұраныстарына жауап беретін білікті маманды тәрбиелеуге мүмкіндік береді деген ойдамыз.

Жалпы алғанда, инновация сөзі (жаңалық енгізу) – бұл іс-әрекеттің түрлі салаларына және өндіріс пен өнеркәсіпке жаңа өзгерістерді енгізу үдерісі. Педагогикалық әдебиеттерде білім саласындағы инновациялық үдерістердің екі түрі бөліп көрсетіледі:

- Инновациялық үдерісті жүзеге асыру шарттары, құралдары мен жолдарының жүйесі толық қамтылмаған стихиялық инновациялар. Аталған инновациялар ғылыми негіздеумен толыққанды байланыспайды, олар көбінесе жағдайлық талаптар ықпалынан эмпирикалық негізде болады. Осы типті инновацияларға оқытушы-новаторларды, тәрбиешілерді, ата-аналарды жатқызуға болады.
- Жаңалықтардың екінші түрі – мақсатқа бағытталған, ғылыми пәнаралық қызметтің өнімі болып табылатын білім жүйесіндегі инновациялар [2].

Инновациялар жаңа педагогикалық шындықтың қалыптасуына және жаңа мәдени дәстүрдің пайда болуына себепші болады. Инновациялық білім студент пен педагог-оқытушыға бағытталған, олар білім беру үдерісінің субъектілері. Олардың рухани, интеллектуалды, мәдени қызығушылықтары кәсіби ойлаудың алғышарты болып табылады, сондықтан олар инновациялық білімінің назарына алынады.

Инновациялық білім берудің мақсаты:

- студенттің интеллектуалды-тұлғалық және рухани дамуының жоғары деңгейін қамтамасыз ету;
- пайымдаудың ғылыми стилінің дағдыларын меңгеруге жағдай жасау;
- әлеуметтік-экономикалық және кәсіптік салалардағы жаңалықтар әдістемесін үйрену [3];

Қазақстан мемлекеті зайырлы бағытты ұстанады, сол себепті дін мәселесінде өте нәзік шешімдерді талап етеді. Дінтану пәнін оқыту ең алдымен еліміздегі дінаралық келісім мен ұлтаралық татулыққа, еліміздің гүлденуі жолына қызмет етуі керек. Білім беру жүйесінде дінтану пәні қоғамда және әлемде болып жатқан үрдістерді теориялық ұғынумен байланысты туындайтын білімдерге деген жас ұрпақтың сұранысын талаптілегін қанағаттандыруға бағытталуы керек. Дінтануды оқытудағы инновациялық әдістерді қолдану пәннің мазмұнын дұрыс түсінуге, тереңірек қабылдауға, өзектілігін, маңыздылығын айқындауға көмектеседі және оның күрделілігін қолайлы, тиімді етіп пайдалануға мүмкіндік туғызады.

Практикалық педагогикалық қызметте, дінтану пәнін оқытқанда келесі инновациялық әдістерді қолдануға болады: «ой арқылы шабуылға шығу»,

фундаменталистік ыңғай, кейс-стади әдісі, жобалау әдісі, кубик әдісі, «грозди» әдісі және т.б. Мәселен, «ой арқылы шабуылға шығу» немесе «брейнс-торминг» әдісі көп идеяларды жинау, студенттерді үйреншікті ойлау инерциясынан босату, алға қойылған мәселені шешудің өзге жолдарын іздеуге мүмкіндік береді. Оқу үдерісінде осы технологияны қолдану мынадай міндеттерді шешуге ықпал етеді:

- студенттердің оқу материалын шығармашылықпен меңгеруі;
- теориялық білімдердің практикамен байланысы;
- студенттерді оқу-танымдық қызметке белсенді араласуы;
- өзекті міндеттерді шешуге назар аударту және ойлау, пайымдау қабілеттерін қалыптастыру;
- ұжымдық ойлау қызметінің тәжірибесін қалыптастыру.

Фундаменталистік әдіс зерттеу объектісінің ғылыми немесе басқа да негіздерін іздеумен байланысты. Студенттердің идеялар кемелдігін түсінуіне ықпал етеді, білімдерін бекітеді. Негіздемелер шешімдер мен әрекеттерді негіздеу үдерісінде құрылады. Дәлелдемелер деңгейлері әр түрлі болуы мүмкін: мазмұнды, қисынды, коммуникативті. Бұл әдіс студенттерге өз ойын еркін айту, берілген сұрақтың жауабын дәлелдеу дағдысын қалыптастыруға ықпал етеді. Ал, кейс-стади әдісін қолдану студенттерге ақпаратты жүйелеу және талдауды үйретеді, дискуссия, талқылау, өз пікірін дәлелдеу мүмкіндігін береді. Аталған әдіс үш кезеңнен тұрады: бірінші кезеңде студент белгілі бір күрделі мәселенің, мысалы, Қазақстандағы діни жағдай деген тақырыптың мәнін анықтап, жағдайды бағалаудың өзіндік позициясын айтады, сұрақтарға жауаптар табады және мәселені шешудің нақты жолдарын табуға тырысады. Екінші кезеңде студенттер 4-6 адамнан топтарға бөлініп, кейстің негізін құрайтын мәселелер бойынша пікір алмасады және сұхбат пен консенсус іздеу әдістерін қолдана отырып, бір шешімге келеді. Осы кезеңде «брейнсторминг», сұхбат, дискуссия, талқылау болуы мүмкін. Үшінші кезеңде оқытушының жетекшілігімен жалпы топтық талқылау жүргізіледі. Әрбір топ берілген тақырып бойынша өз пікірлерін айтады, бұл талқылаудың ерекшелігі оқытушы студенттердің жауаптарының сапалы бағасын бермейді, кез-келген көзқарас дұрыс, болуы мүмкін деп қабылданады. Кейс-стади әдісі ең алғаш 90 жыл бұрын Гарвард бизнес мектебінде қолданылған. Ол маңызды міндеттерді шешеді: басты мәселені екінші кезекте тұрған мәселелерден ажырату, мәселені қоя білу, аса күрделі жағдайларды модельдеу; есту және тыңдау дағдысын, әріптестермен өзара әрекет ету машығын, сонымен бірге шығарылған шешімдердің көп мәнділігін көрсетеді.

Дінтану ғылыми-теориялық пән болғандықтан жобалау әдісін қолдану студенттердің зерттеу қабілеттерін, даму жобаларын жасау дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл әдісті студенттердің өзіндік жұмыстарында қолданған дұрыс, ең алдымен студенттер жоба тақырыбы мен мақсатын анықтайды, оқытушыдан кеңес алады, міндеттерді белгілейді (студенттік бизнес-инкубатор, ғылыми жоба жасау сияқты ҚазУҰ-нің инновациялық даму стратегиясы аясында жұмыс істейді). Жоспарлау

кезеңінде ақпарат қайнар көздерін, ақпарат жинау және талдау, есеп түрлерін, үдеріс нәтижелерін бағалаудың критерийлерін анықтайды, рөлдерді бөледі (ақпарат жинақтаушы, зерттеуші, хатшы, редактор, баяндама оқушы, референт, сарапшы және т.б.). Студенттер міндеттерге сай жұмыс жоспарын жасайды. Оқытушы идеяларды ұсынады, түзейді, нәтижені болжауға көмектеседі. Зерттеу кезеңінде ақпаратты жинау, қойылған міндеттерді шешу алдыңғы қатарға шығады. Қолданылатын әдістер: интервью, сауалнама, бақылау, эксперимент, анықтамалық әдебиеттермен жұмыс істеу және т.б. Зерттеу нәтижелерін жалпылау кезеңінде ақпаратты талдау, нәтижелерді құрылымын жасау сияқты жұмыстар іске асырылады. Есеп беру кезеңінде студенттер нәтижелерді тапсырады: жазбаша есеп, ауызша баяндама, реферат, курстық жұмыс, стенд материалы, видеоматериал, кітап, әдістемелік оқу құралы. Студенттер зерттеу нәтижелерімен таныстырады, есеп береді. Оқытушы сарапшылармен бірлесе отырып, сұрақтарды қояды, кемшілікті түзейді. Соңғы, аяқтау кезеңі оқу үдерісі нәтижелерін бағалау. Студенттер бағалауға қатысады. Оқытушы жоба қатысушыларының пікірлерін ескере отырып студенттердің жұмыстарын бағалайды, олардың ары қарай зерттеу жүргізуіне түрткі болады [4].

Жоғарыда аталған және басқа да инновациялық технологияларды білім саласына, оқу үдерісіне енгізу оқытушылардың, жаңашыл бағыттағы адамдардың бойында табандылық, қажырлылық қасиеттерінің болуын талап етеді. Себебі кез-келген салада жаңа технология күдік тудырады, оның күтілген нәтижені беруі ұзақ уақытты қамтиды.

Білім беру саласындағы инновациялар бір жағынан қажеттілік болса, басқа жағынан алғанда, бағалаудың қарапайым және анық критерийлерінің жоқтығынан қауіпті аймаққа айналды. Оларды күрделі сараптамадан өткізу керек, бүгінгі таңда инновациялар зерттеу қызметінің бір түрі болып есептеледі, сарапшының субъективті тәжірибесіне тәуелді. Инновациялық білім беру оқу үдерісін мамандықтың әлеуметтік және жалпы мәдени білімдерден бастау алатын қозғалыс ретінде орнатады. Оқу үдерісіндегі мұндай инновациялар уақыт өте мемлекеттік деңгейде қолдау тауып, жан-жақты талқылануда. Аз ғана уақыт бұрын жарияланған Елбасы Жолдауына бұл айтулы күн тәртібіне тың жағынан көтерілді. Мәселен, инновациялық технологияларды өндіріске енгізу жөнінде, «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» стратегиясында инновациялық зерттеулерді дамытудың жаңа саясаты ұсынылды: «Жаңа технологиялық толқын жалына жармасып, теңдессіз инновациялар жасау барлық елдің қолынан келе бермейді. Біз осыны жете түсінуге тиіспіз. Біз шығыны көп емес зерттеулер мен әзірлемелерге ден қоюға тиіспіз. Біз ауқымды **халықаралық ғылыми-зерттеу жобаларына** әбден-ақ белсене қатыса аламыз. Бұл бізге ғалымдарымыздың күш-жігерін шетелдік ғылыми-зерттеушілік қоғамдастықпен стратегиялық инновациялық бағыттар бойынша **ықпалдастыруға** мүмкіндік береді. Біздің мақсатымыз – жаһандық технологиялық төңкерістің бөлшегіне айналу» [5]. Осы технологиялар дамыған заманда гуманитарлық пәндердің өз мүмкіндіктерін жаңа қырынан

көрсетуіне толық мүмкіндіктер ашылатыны да заңды. Кез келген гуманитарлық білімдер, соның ішінде дінтану да өзінің жаңа сипаттарын аша түсуге мүдделі болып отыр. Бұл жерде дінтану пәнінің де өзіне тән ерекшелік сипаттарын да ескеру керек.

Дінтануды зерттеу нысанына алған адамға қайсыбір сенімді қабылдау талабы қойылмайды, дінтанушы болу үшін белгілі бір дінді ұстанудың қажеттілігі жоқ. Дегенмен бұл дінді ұстанбау деген емес, діндар адамдар да жақсы дінтанушы бола алатынын айта кету керек: мұндағы басты талап академиялық ғылымның шеңберінен шықпау керек. Дін мен мемлекет арасындағы қарым-қатынас мәселесінде дінтанулық білімнің орны мен рөлін анықтап алу қажеттігі басты назарда болуы тиіс. Діни жағдайды қалпында ұстап тұрудың жолы – дінтанулық білім арқылы қоғамдық сананы қалыптастыруда болып отыр.

Діни толеранттылық пен диалог мәселесі әлемдік деңгейде де өз еліміз деңгейінде де нақты шешім күтіп отырған мәселелердің бірі. Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев жүргізіп отырған ұтқырлы саясатының нәтижесінде, елімізде 4 әлемдік және дәстүрлі діндер съезі өткізіліп, әлемнің түрлі елдерінен дінбасылар, дін мәселесін зерттейтін қоғамдық қайраткерлер шақырылды. Әлем діндерінің жетекшілері діннің лаңкестікпен, қақтығыстармен ешқандай қатысы жоқ екенін жария етті. Аталған съездерде дәстүрлі діндер мен мемлекеттер арасындағы диалог пен келісім, дінаралық жанжалдарды шешу және олардың алдын-алу мәселелері жөнінде сөз қозғалды. Діни форумды өткізу идеясын ұсынған Қазақстан Республикасының президенті Нұрсұлтан Назарбаевты дін жетекшілері Съезд төрағасы етіп сайлады. Діннің қоғамдағы алатын орны мен рөлі жөнінде Н.Ә.Назарбаев: «Дін –руханисыздық пен ашкөздіктің алдындағы аса берік қорғаушы бөгеттердің бірі. Көптеген кезеңдерде дәл осы дін халықтық даналықтың, мәдениеттер мен дәстүрлердің кей жағдайда тіпті бірден-бір сақтаушысы болып келді» деп ерекше атап көрсетті [6].

Қазақстандағы діни жағдай бойынша күрделі мәселелердің көптігі діни саладағы жаңа шындыққа бейімделу, діни жағдайды бақылауға алу қажеттілігін туындатты. Дінтану пәнін оқытудағы жаңашыл әдістер, дінтану пәнінің қоғамдық келісімді нығайтудағы орнына мән беру, дінаралық және мәдениаралық сұхбатты дамыту да осы бүгінгі күннің сұранысынан туындап отыр. Сондықтан дінтану пәнін оқыту, оның мәртебесін жоғарылату мәселесіне мемлекеттік деңгейде мән беру бүгінгі таңда аса маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының II съезінде сөйлеген сөзі. Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің «II съезі». –Алматы, 2006. – 147 б.
2. Шакуров Р.Х. Социально–психологические основы управления: руководитель и педагогический коллектив / Р. Х. Шакуров – М.: Просвещение, 1990. – 280 с.
3. Лаврентьев Г.В., Лаврентьева Н.Б. Инновационные обучающие

технологии в профессиональной подготовке специалистов – Барнаул, 2002.

4. Мыңбаева А.К., Садвакасова З.М. Инновационные методы обучения, или как интересно преподавать. – Алматы, 2012.
5. «Қазақстан-2050» «Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2012 жылғы 14 желтоқсан. www.akorda.kz
6. Н.Ә.Назарбаевтың Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің IV съезінде сөйлеген сөзі. www.akorda.kz